

Наум КАРИМОВ

XX АСР
АДАБИЁТИ
МАНЗАРАЛАРИ

БИРИНЧИ КИТОБ

ТОШКЕНТ
“O'ZBEKISTON”
2008



Масъул муҳаррир
ва сўзбоши муаллифи
Шухрат РИЗАЕВ

Кўп асрлик ўзбек адабиёти тарихида XX аср адабиёти алоҳида ўринни эгаллайди. «Олтин аср» деб аталаётган бу асрда А.Қодирий, Фитрат, Чўлпон, Ойбек, Ғафур Ғулом сингари буюк шоир ва ёзувчилар етишиб чиқдиларки, уларнинг ижодий изланишлари ва меҳнатлари туфайли ўзбек адабиёти жаҳон адабий жараёнининг таркибий қисмига айланди.

«Манзаралар»нинг қўлингиздаги биринчи китобида XX асрнинг, асосан, биринчи ярмида яшаган ёзувчилар ҳаёти ва ижодининг китобхонлар ва ҳатто мутахассисларга номаълум бўлган саҳифалари ёритилган, уларнинг мустабид тузум давридаги эрк ва истиқлол учун кураши ҳамда фожиали тақдири ўз аксини топган.

Ушбу китоб XX аср ўзбек адабиёти мухлислари, айниқса, олий ўқув юртлари филология факультетлари, шунингдек, лицей ва коллеж ўқитувчилари, аспирантлари ва талабалари учун ўқув қўлланмаси сифатида хизмат қилиши мумкин.

КИТОБ ВА УНИНГ МУАЛЛИФИ ҲАҚИДА БИР-ИККИ СЎЗ

“*XX аср адабиёти манзаралари*”... Дабдурустан шундай сарлавҳага кўзи тушган тушунчалик одам бир сесканиши табиий. Ҳазилми, бутун бир асрлик — юз йиллик адабиётни, юз йил бўлганда ҳам башарият тарихидаги энг мураккаб, энг зиддиятли, энг фожеий ва тафаккурнинг чексиз имкониятлари кашф бўлиб, ҳайратомуз мўъжизалар яралган буюк бир асрнинг қадим ва улуг бир халққа тегишли сўнгги юз йиллик адабиётини таҳлил доирасига тортиш ва номига яраша залворли умумлашмалар, ҳолис, теран фалсафий хулосалар қилиш олимлик даъвосида кўксига уриб юрган ҳар кимнинг ҳам ҳадди эмас...

Хўш, унда бундай юкни ким кўтара олиши мумкин? Кимнинг журъатини, бу ўринда истеҳсосиз, жиддий қабул қилиш мумкин? Ким шундай китоб яратишга маънан ҳақли? Назаримда, ўша сарлавҳани кўрган ҳар бир фаҳмли адабиётчи шу саволни хаёлидан ўтказиши шубҳасиз. Шундай яхлит асар учун чўнг чизгилар яратиб Иззат Султон, Матёқуб Қўшжонов, Озод Шарафиддинов домлалар қайтмас дунёга рихлат қилдилар. Улардан олдин, ёнма-ён ё кейин адабиёт илмида бўлганлар ва борлари ҳам неча-неча йирик ва бачки чизгилар қилган, ҳозир ҳам турли шаклда нималардир қилиб юрибдилар. Бироқ ҳеч ким журъат сезиб, катта миқёсларга чиқишга қувват топа билмаяпти. Бу иш келгуси авлодга қолади шекилли, ҳар қалай беҳисоб чизгилар бор-ку, керагини олиб, ўзлари умумлаштириб олар, деган тусмол ҳам йўқ эмас эди.

Шукрки, шундай жасоратга қодир одам — олим бор. Ва у, ҳеч шубҳасиз, мана шу юз йиллик ўзбек адабиёти ҳақида умумлашма якуний фикр айтишга ҳар жиҳатдан қувватли ва ҳақли. Зеро, бу олим умрининг эллик йилдан ортиғи ўша

гоҳи қайнаб, гоҳи сокин оққан адабиёт дарёсига дастлаб жилға, ирмоқ бўлиб, сўнгра эса жўшқин сой, яна ҳам кейинроқ ўз ўзанида маҳобат ва пурмаъно салобат билан майин юзган анҳор мисол қўшилиб кетган. Бу олим фан арбоби, профессор Наим Каримовдир.

Наим ака адабиёт илмига қадам қўйганида, ҳали кўпгина “классикларимиз” ҳаёт бўлиб, умрларининг донишга тўлган, файласуф палласини кечирмоқда эдилар. Улар билан бево-сита ва билвосита мулоқотлар асносида олимнинг фикри, дунёқараши улғайиб, қувватланиб борди. Дастлаб, Ҳамид Олимжон шеърияти ҳақида ёниб, эҳтирос билан тадқиқот-лар яратиб, сўнг Ҳамза, Абдулла Қодирий, Ойбек, Ғафур Ғулом, Миртемир, Мақсуд Шайхзода, Усмон Носир, Зулфия..., А.Орипов, Э.Воҳидов, Рауф Парфи каби қатор улў-ларимиз, кейинроқ — истиқлол йилларида Бехбудий, Фит-рат, Чўлпон, Боту, Элбек, Абдулла Алавий, Ғулом Зафарий-лар... ҳаёти ва ижодининг айрим қирралари ҳақида тадқиқотлар, рисола ва мақолалар яратди, тинимсиз изла-ниб, ўнлаб, юзлаб топилмалар эълон қилди. “Шаҳидлар хо-тираси” жамғармасига бош бўлиб, машъум қатағон қурбон-лари бўлган қанчадан-қанча ўзбек зиёлилари, жумладан, шоир, ёзувчи ва мунаққидларининг аччиқ қисматига оид миллат тарихий хотираси ва бадиий тафаккури ривожини учун бебаҳо маълумотларни, материалларни жамлади ва имкон қадар оммалаштириб келмоқда.

Наим ака бугун заҳматкаш умрининг етмиш бешинчи по-ғонасида туриб, ўтмиш аксар устозлари, сафдошлари ва ҳатто ёшроқ замондош ҳамкасблари тажрибасидан келиб чиқиб, ҳаёти давоми ёзилмиш битикларидан саралаб, “Сайланма” жилдлар тартиб қилиш ҳақида ўйласа, бирор хайрихоҳ ёки чапдастроқ шогирдлар кўмагида нашр эттирса, ҳеч ким бунини айриб қўйиб бир ҳол, деб қабул қилмас эди. Бинобарин, тўғри ва қонуний ҳодиса сифатида тушуниб, рағбат ҳам кўрсатиши мумкин эди. Йўқ, аксинча, ўтилган йўлдан ўтишни асло истамайдиган том маънодаги олим сифатида Наим ака ўз умрининг файласуф палласида илмий ва инсоний жасо-рат кўрсатди. Шонли ва фожеий бир асрнинг яхлит адабий ҳам ижтимоий-маънавий манзарасини чизмоққа жазм этди. Чизганда ҳам қиёфаларни аниқ, рангларни тиниқ қилиб, ҳар бир ҳодиса ва воқеанинг қонуний жой-жойини кўрсатиб,